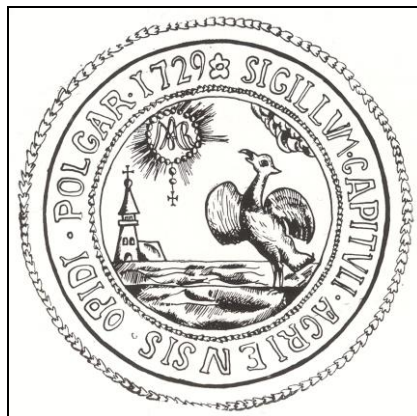

160 éves a polgári Nagyboldog-asszony templom

Augusztus 15-én Szűz Máriáról emlékeznek meg a keresztény világ, aki nekünk, magyaroknak Jézus Krisztus anyja mellett Minden Magyarok Nagyasszonyát, a Nagyboldog-asszonyt is jelenti. Augusztus 20-án első királyunkra, Szent Istvánra, s egyben keresztény államiságunkra emlékezünk. Ez a két ünnepnap elválaszthatatlan egymástól, amelyhez Polgáron még egy helyi évforduló is kapcsolódik. Ugyanis 1858. augusztus 15-én szentelték fel a Nagyboldog-asszony templomot, ami a polgári emberek többségének személyes életében is kitörölhetetlen emléket hagyott. Vagy azért, mert itt keresztelték meg, vagy azért, mert itt fogadott örök hűséget szíve választottjának, hogy csak a két legfontosabb stációját említsük az emberi életnek.

Szent István királyunk törvényben szabta meg, hogy „*minden tíz falu építsen templomot!*”. Jól tudta, ahol templom épül, ott megtelepednek az emberek, állandó falvak, városok jönnek létre, s otthonra találva véget vethet a korábbi vándorló, nomád életnek. Polgár nevét először 1229-ben a Váradi Regestrum említi meg, így minden bizonnyal akkor már temploma is lehetett. Annál is inkább, mivel királyi szolgálónépek lakták, s fontos tiszai átkelőhely mellett, a Kolozsvár – Nagyvárad – Debrecen – Miskolc – Kassa útvonalon feküdt. Ezt a templomot azonban, a településsel együtt 1241-ben a bejövő tatárok elpusztították. Az itt lakók egy része elmenekült, vagy meghúzódott a Tisza-menti nádasokban, míg sokan a tatár pusztítás áldozataivá lettek. Elpusztultak a környék falvai: Kisfalud, Kékesegyháza, Csőszegyháza, Szentmiklós is. Egykori nevüket a térképeken ma már csak néhány határnév jelzi. A tatárok kivonulása után, Polgár, ha lassan is, de újra benépesült, s néhány évtizeddel később Polkar, Pilkar, Pulkar névalakban már említik a korabeli történeti források. Új templom is épülhetett, mert a következő század elején már szerepelt a pápai tizedlajstromokban. Sőt, azt is megtudhatjuk, hogy 1333-ban Antal nevű papja – Antonius de Polkar pápai tizedként 3 garast fizetett, amely összeg a következő években 4-4 garasra emelkedett. Ez a templom talán átvészelte a következő évszázadok megpróbáltatásait, s fennállhatott még akkor is, amikor 1608-ban hajdúk telepedtek meg a városban. Az azonban elképzelhető, hogy a templomnak a belső terét hozzáigazították a kálvinista hitvallásukhoz, s a tornyon a keresztet szélkakasra vagy csillagra cserélték. A hajdúk egy évszázadig pereskedtek az egri káptalannal, s amikor a királyi tábla a várost és határát a káptalannak ítélte, 1717-ben a „*hajdúk jobbággá válni nem akarván, pusztán hagyták a várost*”, amely a következő tíz évben szinte lakatlanná vált, s jórészt elpusztult. A templom azonban valószínűleg megmaradt, amiről a város 1729-es pecsétje is tanúskodik. A pecséten jól látható egy gótikus jellegű templom, ami a korábbi évszázadok építészeti stílusjegyeit mutatja.

Polgár mezőváros pecsétje, 1729
(A kép átvétel a Polgár története monográfiából)

Alig két évtizeddel később, az 1750-es pecsétnyomón azonban már egy másik, barokkos stílusjegyeket viselő templomot láthatunk, ami nem volt véletlen. A káptalan látva a város elnéptelenedését és pusztulását, az egri érsekség sűrűn lakot felső-magyarországi vármegyéből, kedvező úrbéri feltételek mellett, új lakosok betelepítését határozta el. Az elhatározás sikerrel járt, s 1727-ben már megérkeztek az első telepések, akiket újabb és újabb csoportok követtek. A mezőváros népessége folyamatosan nőtt, s néhány év elteltével már megközelítette az ezer főt. A hajdúktól megörökölt templom bizonyára szűkösen bizonyult, de kálvinista puritánsága miatt sem felelt meg a teljes egészében katolikus közösségnek, ezért hamarosan új templom építése vált szükségessé. „*Balla Mátyás plébános 1735-ben – látva a templom pusztulását, amely náddal volt fedve, lebontatta és helyébe nem könnyen éghető cserépanyagból, másikat építtetett. 1747-ben pedig a tanács csináltatott a templomba új székeket, s ugyanakkor új plébániát is építettek.*”

Polgár mezőváros pecsétje, 1750

(A kép átvétel a Polgár története monográfiából)

Az új templom mellett fontos volt a plébánia megépítése is. Egyházi hivatalként biztonságos őrhelye volt az egyházi iratoknak, az 1751-től vezetett egyházi anyakönyveknek, amelyek nélkülözhetetlen forrásai a történetkutatásnak. A plébánia a város legrégebbi épülete volt, 248 éven keresztül volt otthona a Polgáron szolgáló katolikus atyáknak, s adott helyet az egyházi hivatalnak. Tóth Béla plébános idejében, 1995-ben bontották le, s épült a helyén a mai plébánia épülete. Bár az új épület korszerű, tágasabb, kényelmesebb, s megjelenésében is felülmúlja a korábit, az egykori plébániát azonban talán érdemes lett volna megtartani az utókornak. Annál is inkább, mivel a város nem bővelkedik jeles építészeti emlékekben, s az, hogy Széchenyi István 1846 augusztusában két éjszakára a plébánián szállt meg, ami még inkább megnövelte a régi épület eszmei értékét.

Az 1735-ben épült templom védőszentjéül minden bizonnyal Szűz Mária választották, amit a polgári plébánia 1826-ból származó pecsétje is igazol. A pecsétnyomón Szűz Mária alakja látható, karján a kis Jézussal.

A plébánia pecsétje, 1826

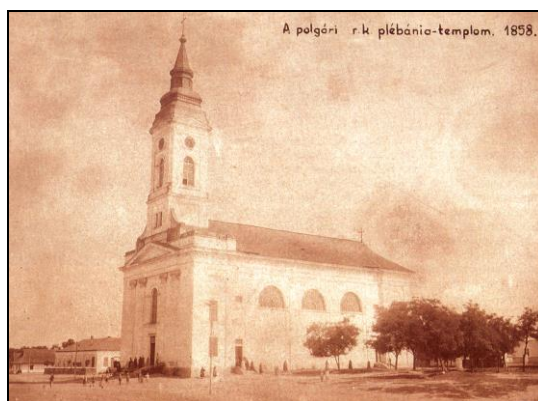
(A kép átvétel a Polgár története monográfiából)

Bizonyára nem véletlen, hogy védőszentül Szűz Máriát választották. Mindszenty József egykori bíboros-prímás szavai szerint „*Csodálatos fonala a magyar történelemnek a Mária-tisztelet. Ahogyan a Duna kiemelkedik vízhálózatunkból, úgy emelkedik ki szélességével és mélységével a Mária-tisztelet a történelmünket átjáró sok egyéb szellemi, lelki folyamatból.*” Már az István királyról szóló nagyobbik legenda is szól arról, hogy Szűz Mária „*...tisztelete s dicsősége a magyarok közt oly nevezetes, hogy nyelvükön még e szűz mennybevitelének ünnepét is, tulajdonnévénél hozzátevétele nélkül, csak Királyné napjának emlegetik.*” Nyilvánvalóan fontos jelenségről van szó, ha a legendaíró szerzeteseknek is feltűnt, hogy szükségét érezték külön is megemlékezni róla. Az asszony szavunk eredetileg úrnőt, királynőt jelentett, s Szűz Máriát ma is Boldogasszony Anyánknak említjük. „*A magyar néphitben máig élő Boldogasszony-kultusz sokkal messzebb vezet vissza a múltba, mint gondolnánk.*” A honfoglaló magyarság hitvilágában már a kereszténység felvétele előtt is létezett az Istenanya képe, László Gyula szerint „*minden élet szülőanyja, a Boldogasszony*”. A keresztiség felvétele után azonban a régi jelentéstartalom lassan elhalványult, majd azonosult Szűz Máriával, de a hozzáfűződő hagyományok egy része tovább élt, s Mária-tiszteletté nemesedett. A Mária-tisztelet a magyarság körében azonban lényegesen többet jelent csupán kultusznál. Érdekes ismét Mindszenty szavait idézni, miszerint: István király érezvén, hogy közeleg az utolsó órája – „*halála előtt, 1038. augusztus 15-én, országát, koronáját a Szent Szűznek ajánlotta, akit mi magyarok azóta Magyarok Nagyasszonyának, Magyarország Pátrónájának hívunk: ugyanakkor országunkat pedig Regnum Marianum-nak, Mária országának nevezzük. A sajátosan magyar Regnum Marianum-eszme azt jelenti, hogy Mária védi országát, mi pedig hűen követve a krisztusi hitet, érvényre juttatjuk állami és társadalmi életünkben az evangélium tanítását.*” Halála előtt István király bár Orseolo Pétert megjelölte utódául, nagyobb garanciát akart biztosítani népe és országa fennmaradására. Érezhette, hogy népe, amely hitben kioktattatott, keresztiségben megmosatott ugyan, de mint ifjú, friss hajtás a keresztény népek között, nem biztos, hogy elfogadja fenntartás nélkül a kijelölt utódot, s letaszíthatja a trónról, ami egyben az ország pusztulását is eredményezheti. Tudhatta azt is, hogy a Szent Szűz a magyarság többségének lelkében – légyen keresztény, pogány vagy hitében kétséges – úgy él, mint a Mindenség Szülőanyja, a Boldogasszony, a Magyarok Nagyasszonya, akit mindenki fenntartás nélkül elfogad Égi Fejedelmének, s ha evilági királyára kezet is emelne, Égi Királynéját nem tagadja meg sohasem. Ez egyben üzenet is volt a kortárs-uralkodóknak, miszerint a magyarok országa Szűz Mária védelme alatt áll, és senki földi halandó – légyen király, vagy akár császár is – nem bántalmazhatja büntetlenül Isten Fia Anyjának, a Magyarok Nagyasszonyának országát és annak gyermekeit. Az egykor volt templomépítő atyánkfiai mindezt tudták-e vagy sem, nem tudhatjuk, az azonban bizonyos, hogy sok évszázados hagyomány alapján választottak templomuknak és az eklézsiának védőszentet.

Az 1727-es újratelepítés után Polgár népessége folyamatosan növekedett. Az első években még csak az újabb és újabb betelepülők emelték a népesség számát, de a 19. század elején már a gazdag gyermekáldásnak volt köszönhető a növekedés. A korabeli anyakönyvek bejegyzései évente olykor több mint 200 gyermek születéséről is tanúskodnak. Ezért nem véletlen, hogy az 1850-es évek elejére Polgár lakóinak száma már megközelítette az 5000 főt, s a templom is egyre szűkösebbnek bizonyult. Újra megfogalmazódott egy új, nagyobb templom építésének gondolata, annál is inkább, mivel a meglévő egy tűzvész nyomán az 1840-es évek végén életveszélyessé vált és le kellett bontani. A temető dombon, a mai Kálvárián 1769-ben épült kicsiny kápolna nem pótolhatta a lebontott templomot. Ezért „*Nagy Balázs polgári plébános beadvánnyal fordult az Egri Főkáptalanhoz, a templom kegyúrához, hogy az új templom építését mielőbb kezdjék el.*” A plébános beadványát siker koronázta. Ezekben az években, prépost-kanonokként Egerben szolgált a polgári születésű Kovács Mátyás, aki bizonyára közbenjárt a polgáriak érdekében, s nem kis része lehetett abban, hogy a városban új templom épülhetett. Ezt manapság lobbizásnak nevezik, s úgy tűnik, hogy már akkor is sokat nyomott a latban, ha jó kapcsolatokat ápoltak a felsőbb szervekkel,

hatóságokkal. Lapozgatva a plébánián található régi születési anyakönyveket, az 1827-1852 között vezetett kötet 343. oldalán az alábbi bejegyzés olvasható: „1851. április 24. Nagy örömnapp a polgári rk. hívekre, mert e nap régi óhajtaik teljesüléséről, újonnan építendő Isten háza iránt a Mélt. Egri Főkáptalan küldöttei, Nagyságos és Főtisztelendő Lévay Sándor nagyprépost és Főtisztelendő Kovács Mátyás, a bold. Szűzről nevezett egervári prépost és kanonok urak által biztosítottak. A munka szerencsés sikeréért szent mise áldozat nyújtatott be a Magasságbelinek, kinek segítsége nélkül hiába munkálkodnának azok, akik építik azt. Másnap délután [április 25-én – tőlem] az alapkövet letétetett.” Az egykori plébános bizonyára nem véletlenül a születési anyakönyvbe jegyezte be az örömhírt, hiszen egy új, nem is akármilyen templom fogantatása pillanatának lehetett tanúja, amit nem sok egyházi férfiú élhetett meg a papi pályája során.

Az eredetileg főszékesegyháznak szánt épületet klasszicizáló stílusban a korszak jeles építésze, Hild József tervezte, akinek nevét az ország legnagyobb egyházi építményei – az egri, budapesti és esztergomi bazilika is fémjelzi. A Mária mennybemenetelét ábrázoló eredeti oltárképet, a Mária kisoltárt és más képeket a kornak ugyancsak elismert egri festőművésze, Kovács Mihály festette. Az építés mintegy hét esztendeig tartott, ami az akkori idők technikai színvonalához viszonyítva nem túl hosszú időtartam. 1858-ra befejeződött az építkezés, a toronyba felkerültek a harangok, az orgona is elkészült, és sor kerülhetett az ünnepélyes felszentelésre. Védőszentje, a hagyománynak megfelelően Szűz Mária maradt, s Nagyboldogasszony templom néven került be a nyilvántartásokba. Az ünnepségen jelen volt az egri érsek, több egyházi méltóság, a környék papsága, a városi előljáróság és természetesen a város apraja-nagyja. Megcsodálták a monumentális építményt, ami a Tiszántúl legnagyobb katolikus templomai egyikének bizonyult, melynek hossza 50, szélessége 32,5 méter, s az akkori, mintegy 70 méter magas tornya az eget piszkálta.

A Nagyboldog-asszony templom a 19. század végén
(Korabeli képeslap)

Az egykori templombelső Kovács Mihály oltárképével
(II. világháború előtti képeslap)

A polgáriak büszkék voltak új templomukra. Olyannyira, hogy még a közismert dalokban is megénekeltek, „*A polgári sudár torony, hej de messzire kilátszik...*” Valóban, tiszta időben a szomszéd helységekből, messzi kilométerekről is látható, s a torony ablakából belátható az egész polgári határ, aminek fontos biztonsági szerepe is volt a múltban. A gyakori tűzvészek miatt, különösen nyáron, tűzörséget tartottak. A toronyablakba kitűzött zászlóval jelezték a tűz irányát, a nagyharang félreverésével, ami a hetedik határig is elhallatszott, riasztották az embereket. A távoli tanyák és majorságok népe is meghallotta a déli harangszót, a misére, temetésre szólító harangzúgást, s szomorúan jegyezték meg, hogy elszállt egy lélek, ha a kisharang csendült. A templom körül szép, árnyas park létesült, amelybe később szobrokat, emlékjeleket állítottak. A millennium idején helyezték el a templom két oldalán álló Szent István és Szent László szobrokat, az I. világháború után, az 1920-as években a nagy háború hősi halottainak emlékművét és az országzászló oszlopot.

Szent István és Szent László király szobra és az I. világháború emlékműve

(A két szélső kép Gombos László felvétele, a középső átvétel a Polgár képes krónikája 2006 – 2010 kötetből)

A társadalmi érintkezésben is fontos szerepe volt a templomnak. A miserend lehetőséget adott arra, hogy a város különböző rendű és rangú lakója rendszeresen találkozzon egymással. A szószékről elhangzó beszédekből értesülhettek a világ és a város legfontosabb eseményeiről, történéseiről. A vasárnapi szentmise után a községháza előtt felolvasták az előljáróság legújabb rendelkezéseit, közérdekű felhívásait. Hétféjére még a legtávolabbi tanyákon lakók is igyekeztek a városba jönni, különösen a nagyobb egyházi ünnepeken – húsvétkor, pünkösdkor, Nagyboldog-asszony napján, Szent István napján, Mindenszentek napján, Karácsonykor, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Az egyházi ünnepek velejárói voltak a körmenetek, a „processziók”, amik napjainkig fennmaradtak.

Az emberi gonoszság néha nem ismer határokat, s olykor elszabadítja a pusztítás, a rombolás ösztöneit, amelynek a II. világháború idején a polgáriak is szenvedő tanúi lehettek. A két évszázad alatt bár voltak drámai időszakok a polgáriak életében – 1848-49-ben, 1919-20-ban, a román megszállás idején, de a templomhoz senki nem nyúlt. Nem így volt ez 1944. október utolsó napján. A visszavonuló németek a délutáni órákban felrobbantották a vasútállomást, a dohánybeváltó raktárait, s nem kegyelmeztek a templomnak sem. A koraesti órákban megremegett a föld és az eget verő *polgári sudár torony* földre borult. Néhány órával később a nemrég épült polgári Tisza híd is megadta magát a pusztítás ördögének. Másnap, amint az alábbi kép is mutatja, szomorú látvány tárult az emberek szeme elé.

A Nagyboldog-asszony templom 1930-ban és a romjai 1944. október 31. után
(Korabeli képeslap)

A romeltakarításra, újjáépítésre azokban a napokban, hetekben gondolni sem lehetett. Kiss Péter esperes-plébános már a szovjet csapatok megérkezése előtt elhagyta Polgárt, s nem volt arra alkalmas személy, aki irányíthatta volna a munkálatokat. A megszálló szovjet csapatoknak pedig a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a templommal foglalkozzanak. A vasútállomás helyreállítására, a Selypes-híd és ideiglenes tiszai átkelő építésére rendeltek minden épkezláb embert. A károk felmérésére és valamiféle kármentésre is csak a frontvonalak távolodása után kerülhetett sor. A mérleg elszomorító volt; a tornyon kívül az épület boltozata és tetőszerkezete is jórészt romokban állt, s életveszélyessé vált. A berendezés teljesen tönkre ment, a szépen zengő orgona megsemmisült, a legnagyobb harang megrepedt, s használhatatlanná vált, hogy csak a nagyobb károkat említsük. *„Ebben a lehetetlen helyzetben Hozsányi József vállalta a szolgálatot.”* 1945-47 között, amíg szolgálatát teljesítette, csak a rom eltakarítására futotta az erejéből, és *„a zárda épületében alakítottak ki istentiszteletnek helyet.”* 1947-ben dr. Tajti Lajos esperes-plébános szervező munkájának eredményeként *„A nagy nincstelenségben annyira jutottak, hogy a mennyezetet és a torony helyét befedték cseréppel. A templomkertben haranglábat állítottak. A polgári hívek erőn felül segítettek munkával és anyagiakkal.”* Az időközben történt politikai és hatalmi átalakulások azonban nem adtak arra lehetőséget, hogy az épület teljes helyreállításához és a torony újjáépítéséhez hozzá lehessen kezdeni. Erre csak az 1953-as átmeneti enyhülés után lehetett gondolni. A polgáriak körében nagy tiszteletnek örvendő esperes-plébános fáradhatatlan szervező munkájának, adomány gyűjtésének és bátorságának köszönhetően – a politikai nyomás ellenére – 1955-ben elkezdődhetett az újjáépítés. 1956-ban a torony falai már újra az égbe emelkedtek, s a közelgő télre való tekintettel az építményt átmenetileg sátortetővel fedték le. A forradalom utáni hatalmi intézkedések késleltették ugyan az újjáépítést, de meggátolni már nem tudták. A helyreállítás és újjáépítés 1958-ra befejeződött. Igaz, a torony néhány méterrel alacsonyabb lett a korábnál, csak 56 méter magas, de így is ráillik a *sudár* jelző. Hogy szándékosan, vagy a szűkös anyagiak miatt lett éppen 56 méter, ne firtassuk. Mindenesetre őrzi a forradalom emlékét, s remélhetőleg örök időkre. Az adományok mellett, az építés idején sokan vállaltak kétékezi munkát, vagy más módon segítettek a munkálatokat. Az újjáépített torony felszentelésére a templom 100. évfordulóján, 1958. augusztus 15-én került sor, s a kései utódok éppen olyan büszkék voltak templomukra, mint az egykori építői.

A Nagyboldog-asszony templom napjainkban
(A szerző felvétele)

Az újjáépült templom bár visszanyerte régi pompáját, már nem töltötte, nem tölthette be ugyanazt a szerepet, mint száz évnek előtte. Jórészt a korabeli politikai, ideológiai és hatalmi korlátozások miatt. Azonban megváltozott maga a társadalom is, és nemcsak Magyarországon, hanem szerte a nagyvilágban is. Ezt érzékelve az egyházatyák az 1960-as évek elején, a II. vatikáni zsinaton olyan intézkedéseket hoztak, amelyek figyelembe vették a hívek új igényeit, elvárásait. Némileg változott a miserend, a szertartások latin nyelvűségét felváltotta a nemzeti nyelv, a közösségek anyanyelve, de módosult a templomok belső berendezése is. Ennek lehettünk tanúi Búth Sándor esperes-plébános szolgálata idején. Az 1970-es években, a II. vatikáni zsinat szellemében, szembemiséző oltárt alakított ki, a torony toronyórát kapott, villamosították a harangokat, s az 1944-ben elpusztult orgona helyére elektromos vezérlésű, új orgonát állítottott. Az oldalfalakra a korszak stílusjegyeit viselő faliképek készültek, s Kovács Mihály Mária mennybemenetele képe helyére is új oltárkép került.

Új orgona a kóruson, új oltárkép a szentélyben és szembenéző oltár, 1980
(Gombos László felvételei)

1990 után, amellet, hogy a lelki élet megújhdott, a templom és környezete is észrevehető változásokon esett át. Megújult a templom külső és belső festése, megoldották a padsorok fűtését, a világítás korszerűsítését, s Linczenbold Levente plébános szolgálata idején, 2005. december 31-én a szentélyben újra Mária mennybevételeét megjelenítő oltárkép kapott helyet.

A szentély az új oltárképpel, 2005

(A kép átvétel Megyesi József: Visszatekintés kötetéből)

Megújult a templomot övező park, felújították a szobrokat, emlékművet emeltek a II. világháborúban elesetteknek, az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseinek, s azóta a templomkert az állami és nemzeti ünnepek megemlékezéseinek is fő helyszínéül szolgál.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékműve a templomkertben

(A szerző felvétele)

A templom bár szilárdan és híven őrzi két évezred értékeit, tradícióit, megnyitotta kapuit a világi jellegű rendezvények előtt is. Az elmúlt években többször volt helyszíne állami ünnepségnek, megemlékezésnek, hangversenynek, kórusfesztiválnak, hogy csak néhány eseményt említsünk.

Kórusfesztivál a templomban

(A kép átvétel a Polgár képes krónikája 2006 – 2010 kötetből)

A polgári Nagyboldog-asszony templom első felszentelése óta eltelt 160 év, több emberöltőnyi idő. A templom tanúja volt két véres háborúnak, forradalmaknak, sötét korszakoknak, idegen megszállásnak, megrázkódtatásnak. De alapja szilárd maradt, s bár tornya egy időre földig hajolt az erőszak előtt, azonban napjainkban újra *messzire kilátszik*. Maradjon is így, az idők végezetéig!

C. Tóth János